خراسان روزنامه صبح ایران
دوشنبه ۲۹ خرداد ۱۳۹۶ . ۲۴ رمضان ۱۴۳۸ . شماره ۱۹۵۶۳

مفاهیم مبهم در سند ۲۰۳۰

ما در این سند با واژه های زیادی روبه رو هستیم که تقریبا تعداد زیادی از آن ها تعریف دقیق و روشنی ندارد، واژه هایی مثل توسعه، برابری، (برابری جنسیتی، تبعیض) خشونت، صلح، شهروند جهانی، جنس، جنسیت، مهارت های زندگی و... برای نمونه واژه «فراگیری» ۴۰ بار در این سند تکرار شده که در برخی موارد با مفاهیم دینی و اجتماعی ما تضاد دارد.

در واکاوی لغو سند توسعه پایدار یونسکو

سند ۲۰۳۰؛ از مفاهیم مبهم تا مغایرت فرهنگی

گروه اجتماعی
info@khorasannews.com

در سپتامبر ۲۰۱۵ (شهریور ۹۴)، اهداف دستور کار مبانی توسعه پایدار ۲۰۳۰ که ۱۷ هدف اصلی و ۱۶۹ هدف فرعی دارد برای اقدام عملی همه کشورها در راستای تحقق حکومت یک پارچه در سازمان ملل ارائه شد. ایران نیز از کشورهای شرکت کننده در این نشست بود که متعهد به اجرای این سند شد و پس از آن، سند ملی آموزش ۲۰۳۰ جمهوری اسلامی ایران با مدیریت و برنامه ریزی دفتر یونسکو در ایران با تشکیل ۳۰ کار گروه تخصصی تدوین و آماده و در تاریخ ۲۰ آذر ۹۵ رونمایی شد و ۱۲ اردیبهشت ۹۶ رهبر انقلاب در جمع معلمان از این سند انتقاد کردند و پس از چند روز بحث های داغ در رسانه ها و فضای مجازی، سرانجام شورای عالی انقلاب فرهنگی در جلسه ۲۳ خرداد ۹۶ به لغو آن رای داد. مجتبی همتی فر دانشجوی دکترای علوم تربیتی، مدیر اندیشکده تعلیم و تربیت دال و پژوهشگر حوزه آموزش و پرورش طی روزهای گذشته در نشستی با اعضای گروه اجتماعی روزنامه خراسان به بیان دیدگاه هایش در نقد و بررسی این سند پرداخت. آن چه در ادامه می آید نقد همتی فر به محتوای این سند است که او نیز همچون بسیاری از منتقدان معتقد است سند ۲۰۳۰ با فرهنگ بومی ما همخوان و متناسب نبود. همتی فر گفت: در مجموعه مسائلی که در سال های اخیر مطرح شده معدود مواردی بوده است که در یک بازه زمانی کوتاه به اندازه سند ۲۰۳۰ جامعه را درگیر خودش کرده باشد و این موضوع قابل تحلیل و بررسی است.

سؤالاتی که در باب سند ۲۰۳۰ مطرح بود:

۱- سند ۲۰۳۰ چیست؟ ۲- در مفاد آن به چه مواردی اشاره شده بود؟ ۳- چه فایده و چه ضرری برای ما داشت؟ ۴- نحوه الزام به اجرای آن چگونه بود؟ ۵- دولت ایران چگونه با آن مواجه شده بود؟

در مواجهه و نقد سند ۲۰۳۰ می توان چند رویکرد را انتخاب کرد:

الف: ۱- درون متنی ۲- برون یا فرامتنی (باتوجه به شواهد و نشانه ها)

که در نقد حاضر با شواهد بیرونی به نقد متن می پردازیم.

ب: ۱- نحوه بررسی سازوکارهای آن

۲- حقوقی (که در این حیطه نقد کمی انجام شده است)

۳- تخصصی (حوزه کشاورزی، سلامت، آب، آموزشی و ... که در دیگر بخش های سند ۲۰۳۰ به این موارد اشاره شده است.)

۴- تحلیل مفهومی

۵- اجرا (که بیشتر نقدها به این موضوع برمی گردد.)

ج: رویکردها در بررسی و تحلیل سند ۲۰۳۰:

۱- خوش بینانه

۲- محتاطانه

منتقدان ترکیبی از نقدها را انجام دادند در حالی که برای این سند باید به صورت مجزا و جزء به جزء و با توجه به موارد بالا، نقدها انجام می شد. وی با بیان این که قبل از تصویب سند ۲۰۳۰ نیز در حوزه تعلیم و تربیت سندهایی وجود داشت که به پشتوانه آن این سند تصویب شد، گفت: در سال ۱۹۹۰ در تایلند سندی ۱۰ ساله در این حوزه تصویب شد و بعد از آن سند داکار بود که سال های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۵ را پوشش می داد و بعد از آن سندی در سال ۲۰۱۵ در کره جنوبی تصویب شد که در ایران به عنوان سند ۲۰۳۰ مشهور شده است. همتی با اشاره به این که این سند برای حوزه های مختلف اجتماعی، بهداشت و سلامت، انرژی، آب، کشاورزی و آموزش اهدافی را تعیین کرده است، گفت: این اهداف در راستای رسیدن به توسعه پایدار در چارچوبی است که خود تعیین کرده است. وی با اشاره به این که از جمله موارد این سند حوزه آموزش است، گفت: سند در این حوزه چهار هدف را دنبال می کرد؛ تضمین آموزش با کیفیت، برابر و فراگیر، ترویج فرصت های یادگیری مادام العمر برای همه. به گفته وی این سند را از دو منظر می توان نقد و بررسی کرد؛ یک مسئله که به صورت کلی تر بررسی می شود، نحوه رویارویی با اسناد بین المللی است و صورت دوم، مفاد آن است که سبک زندگی برای کشورها مشخص کرده و کشورهای توسعه یافته عهده دار تربیت معلم برای کشورهای در حال توسعه شده اند.

■ **ابهام های سند ۲۰۳۰**

او گفت: سندی که ما به اسم سند ۲۰۳۰ می شناسیم یک بخش بیانیه و یک بخش چارچوب عملی دارد که بنابر تاکید استادان حقوق بین الملل یکی از نقاط مورد اشکال این سند، ابهام هایی است که در این سند وجود دارد و حتی در این سند واژه ها در بعضی از موارد کاملا همدیگر را نقض می کنند. در ابتدای دستور کار ۲۰۳۰ ما با یک بیانیه روبه رو می شویم و در ادامه به اصول، مرام نامه و اهداف و اجرا برخورد می کنیم لذا از نظر حقوقی ما را ملزم به رعایت یک سری موارد و به عبارتی برای ما بار حقوقی تعریف می کند. در این سند واژه هایی به کار رفته که از «تکلیف» و «الزام» سخن می گوید. در این سند ۱۱ بند به حوزه آموزشی اختصاص پیدا کرده بود که بسیاری از نهادهای بین المللی در سازو کارهای آن نقش داشتند اما این سوال وجود داشت که چرا از ۱۷ راهکار آن، فقط برای یک راهکار، زیرمجموعه تعریف شده که آن سند راهکارهای آموزشی برای پیش دبستانی تا بزرگسالی است.

■ **۲۰۳۰ از محتوای آموزشی تا کشاورزی و محیط زیست**

این پژوهشگر به بخش های دیگر این سند هم اشاره و عنوان کرد: سند ۲۰۳۰ دارای جنبه های مختلفی بود که رسانه ها و افراد تنها به جنبه آموزشی آن پرداختند و آن را مورد نقد و بررسی قرار دادند. درواقع شناخت مردم نیز از این سند بر اساس اطلاعات دریافتی از رسانه ها به همین سمت سوق پیدا کرد و بسیاری از مردم این سند را یک سند آموزشی محض می دانند در صورتی که موضوع این گونه نیست و این سند شامل مسائلی از قبیل، کشاورزی، آب، حقوقی، سلامت، آموزش و... می شد که مورد غفلت قرار گرفت.

در این سند واژه ها و مفاهیمی به کار رفته است که بار حقوقی و معنایی خاص خود را دارد و به طور قطع این مفاهیم را باید با مفاهیمی که در عرف بین المللی مطرح است، سنجید نه آن چه که به ذهن ما می رسد.

■ **نگاه خوش بینانه به ۲۰۳۰!**

نسبت به این سند در نگاه مقابل منتقدان، نگاه دولتی ها بود؛ نگاهی که تا حدودی خوش بینانه بود در حالی که با توجه به نگاه برون متنی باید این نگاه به نگاه محتاطانه تغییر می یافت و به طور قطع در برخورد با این سند باید آگاهانه عمل می شد، چیزی که در فرایند آن کمتر به چشم خورد.

■ **نقشه راه ۱۵ ساله برای کشورهای توسعه نیافته و در حال توسعه**

این سند برنامه ای برای رسیدن به یک توسعه پایدار و نقشه راه ۱۵ ساله ای است برای کشورهای جهان به ویژه کشورهای توسعه نیافته و در حال توسعه. این سند حوزه هایی از قبیل محیط زیست، کشاورزی و آب، انرژی، آموزش، مسائل زنان و خانواده، سلامت، اقتصاد و حقوق را دربر می گیرد. فرایند تولید این سند، هدف گذاری یونسکو برای تمام کشورها بود که ابتدا در سند، اهداف هزاره برای سال های ۲۰۰۰ تا ۲۰۱۵ تعریف شده بود. البته این سند به اندازه سند ۲۰۳۰ جامع نبود و درواقع این سند ادامه اهداف هزاره ای است که قرار است آن اهداف را تکمیل کند و بخش دیگر آن، بررسی چالش ها و کمبودهای موجود در کشورهای توسعه نیافته و در حال توسعه است که نتیجه بحث و بررسی ها در تنظیم سند ۲۰۳۰ است. سند ۲۰۳۰ مدعی است که طی همایش ها و کارهای کارشناسی انجام شده، چالش های مقابل توسعه پایدار را شناسایی و متناسب با آن ها تعهداتی پیش بینی کرده است. این سند دارای ۱۷ هدف اصلی و ۱۶۹ هدف فرعی است که تأکید شده این اهداف به هم پیوستگی دارند و هدف ۴ دستور کار ۲۰۳۰ به طور مستقیم به حوزه آموزش و پرورش مربوط است: «توسعه آموزش با کیفیت، برابر و فراگیر و ترویج فرصت های یادگیری مادام العمر.» این سند با همیاری و حمایت سازمان ملل متحد، بانک جهانی، یونسکو، آژانس پناهندگان سازمان ملل، برنامه توسعه سازمان ملل و... تهیه شده است.

■ **نوع رویارویی دولت با سند ۲۰۳۰**

همتی فر افزود: کشورهای عضو یونسکو موظف شدند که متناسب با این سند آموزش طراحی های خودشان را انجام دهند که ذیل این موضوع در شهریور ۱۳۹۵ با مصوبه هیئت دولت، کارگروهی تشکیل و طی دو یا سه ماه این سند آماده شد. در اولین گام یکی از نقد هایی که بر این سند وارد بود، نوع رویارویی دولت با این سند و سندهای بومی کشور بود. به عنوان مثال تدوین سند تحول آموزش و پرورش از سال ۱۳۸۳ شروع شد و در سال ۱۳۹۰ تصویب شد. سند تحول ۶ سال در مرحله تدوین بود و حدود یک سال و نیم هم مراحل تصویب آن به طول انجامید که حالا این جای بحث خود را دارد که چرا از آذر ۱۳۹۰ که این طرح تصویب شد تا امروز، دستور العمل های زیر مجموعه سند تحول آموزش و پرورش هنوز آماده نشده است. این سند ۶ سال طول کشید و در طول این مدت از شش زیر نظام این سند دو یا سه مورد آن نوشته و در سال ۱۳۹۵ پیش نویس آن ارائه شد و با این فرایند طولانی حدود ۶ ساله، هنوز خروجی ها به طور دقیق مشخص نیست و در عین حال این سند در بسیاری از این مفاد به مرحله اجرایی نرسیده است. با توجه به مواردی که در مورد سند تحول که یک سند بومی است، مطرح بود مقام معظم رهبری از سال ۱۳۹۰ هر سال در دیدار با معلمان به ضرورت اجرای سند تحول اشاره و تاکید می کردند. حالا شاهد ظهور یک سند بین المللی هستیم که جامعیت سند تحول را ندارد و با تاکید بر این که باید به طور کامل محقق شود در بازه زمانی حدود سه ماهه تمام مراحل را طی می کند. آیا می توانیم سند ۲۰۳۰ را با نگاه حکمرانی تحلیل کنیم که چه کسانی و با چه هدفی تنظیم کردند؟ و نحوه مواجهه ما با این سند به چه شکلی است؟

■ **یک پرسش جدی**

یکی از سوال های جدی این بود که این سند قصد دارد به چه سمتی سوق پیدا کند و چه کارهایی می خواهد انجام دهد. البته راهکارهایی هم در آن وجود دارد که بد نیست، مثل آموزش رایگان و برابر برای همه، توسعه آموزش پیش دبستانی، آموزش فنی و حرفه ای، آموزش های مهارتی؛ این موارد جزو مواردی هستند که ما با آن ها موافقیم و از دولت درخواست داشته ایم و داریم که این کارها را انجام دهد اما در ادامه یک سری جهت گیری هایی را تعریف می کند.

■ **واژه هایی با جهت گیری های خاص**

برای نمونه در هدف ۷ می گوید: برای رسیدن به توسعه پایدار باید یک سری آموزش ها و مهارت ها را تقویت کنیم از جمله «عدم خشونت»، «صلح»، «شهروند جهانی» و «توسعه» که بعضی از مسئولان بدون در نظر گرفتن بسیاری از واقعیت ها، جهت این سند را همراه با سند تحول می دانند در حالی که تعریف سند ۲۰۳۰ از موضوع عدم خشونت، جهت گیری هایی متفاوت نسبت به فرهنگ جهاد و شهادت دارد.

■ **ماجرای حق تحفظ**

یکی دیگر از وجوهی که در این سند کمتر به آن توجه شد، نحوه اجرای سند است. نکته این جاست که «حق تحفظ» که دولتی ها از آن با افتخار یاد می کنند که ما نسبت به این سند حق تحفظ ارائه کردیم، در مورد سند های الزام آور اجرا می شود، در حالی که کسانی که از این سند دفاع می کنند بر این باورند که این سند الزام آور نیست. امروز دنیا به سمت حکمرانی نرم پیش می رود بدین معنی که به صورت مستقیم کشورها را به انجام کاری اجبار نمی کنند و لی با تصویب آیین نامه ها و قوانین، طوری رفتار می شود که کشورها خودشان به صورت داوطلبانه کاری را انجام دهند. سند ۲۰۳۰، ۲۴۴ شاخص دارد و یونسکو برای این که از نحوه عملکرد مطلع شود، طبق سامانه ای که راه اندازی کرده این عملکردها را پایش می کند و هر کشور برای نشان دادن عملکرد مثبت در این سامانه اقدام به انجام شاخص ها می کند.

■ **واژه های کلیدی در ۲۰۳۰**

ما در این سند با واژه های زیادی روبه رو هستیم که تقریبا تعداد زیادی از آن ها تعریف دقیق و روشنی ندارد، واژه هایی مثل توسعه، برابری، (برابری جنسیتی، تبعیض) خشونت، صلح، شهروند جهانی، جنس، جنسیت، مهارت های زندگی و... برای نمونه واژه «فراگیری» ۴۰ بار در این سند تکرار شده که در برخی موارد با مفاهیم دینی و اجتماعی ما تضاد دارد و از سوی دیگر بعضی از مسائل از قبیل سبک زندگی از جمله موارد چالشی این سند است که به طور اساسی تعریف آن با فرهنگ ما سنخیتی ندارد.

وی با اشاره به این که عمده مباحث تعلیم و تربیت ذیل هدف چهارم با عنوان «تضمین آموزش با کیفیت، برابر و فراگیر و ترویج فرصت های آموزش مادام العمر برای همه» در قالب راهبردها و اهدافی تعیین شده است، گفت: مواردی همچون افزایش کیفیت دوره ابتدایی و متوسطه و رایگان بودن آن در نگاه نخست، حساسیت زا نیست، اما برخی از راهکارهای سند آموزش ۲۰۳۰ با چارچوب الگوی ایرانی و اسلامی پیشرفت، منافات دارد. به طور ویژه در بند سوم ذیل هدف چهارم، بحث تضمین دسترسی برابر زنان و مردان به آموزش عالی و فنی و حرفه ای تا سال ۲۰۳۰ مورد تاکید قرار گرفته است که این سیاست ذیل ارزش «برابری جنسیتی» جای می گیرد. این در حالی است که در سیاست گذاری های کشور به دنبال این نیستیم که زن را به هر قیمتی با عنوان نیروی انسانی وارد هر حوزه شغلی کنیم. در سیاست گذاری ها ما روی «عدالت جنسیتی» تأکید داریم که بر اساس آن زن و مرد بنا به شرایط خاص جنسیتی در ابعاد مربوطه، باید متمایز شوند و البته در وجوهی که ارتباطی با جنسیت ندارد، با فرض یکسان بودن سایر مؤلفه ها، احتمالاً به برابری جنسیتی برسیم اما برابری جنسیتی را نمی توانیم به صورت کلی و فراگیر بپذیریم.

گفت و گو

سند ۲۰۳۰ چرا آمد؟ چرا لغو شد؟

تمسک به اسنادی همچون ۲۰۳۰ نشانه بی توجهی به اسناد داخلی است؟

گروه اجتماعی- دکتر محمود سعیدی رضوانی دانشیار علوم تربیتی دانشگاه فردوسی و پژوهشگر حوزه های تربیتی و آموزشی در گفت و گو با خراسان در بررسی این پرسش که سند ۲۰۳۰ چرا آمد و چرا لغو شد، ضمن اشاره به فرایند تولید و اهمیت سند تحول آموزش و پرورش که اکنون مورد غفلت دولت واقع شده است، تاکید می کند که وقتی برای حوزه های آموزشی و تربیتی به سمت و سوی اسنادی هم چون سند ۲۰۳۰ می رویم، نشانه آن است که توجه ویژه ای به سندهای داخلی نداریم.

این استاد دانشگاه می گوید: یکی از نکات مهمی که در سند ۲۰۳۰ همواره باید مورد توجه باشد مقایسه این سند با سندهای داخلی کشور است مثل سند تحول بنیادین آموزش و پرورش.

در مورد سند بنیادین آموزش و پرورش باید گفت این سند در شورای انقلاب فرهنگی حداقل ده جلسه مورد نقد و بررسی قرار گرفت و نکته قابل توجه این است که هیچ موردی نه در گذشته و نه در آینده این سند نمی تواند عنوان شود که با این سند مغایرت داشته باشد.

نکته قابل تامل دیگر در سند تحول بنیادین این است که این سند شش خرده نظام داشته و قرار بوده در این خرده نظام ها، سندهایی تولید شود، این خرده نظام ها در مجموع می تواند این سند را عملی کند که خرده نظام ها عبارتند از نیروی انسانی و....

وقتی برای حوزه های آموزشی و تربیتی به سمت و سوی اسنادی هم چون سند ۲۰۳۰ می رویم، نشانه آن است که ما توجه ویژه ای به سندهای داخلی نداریم. در سندهای خارجی به دلیل فشارهای بین المللی فرایند تصویب و اجرا سریع تر انجام می شود و مثل سند تحول به روند فرسایشی مبتلا نمی شود. از سوی دیگر متاسفانه در مورد اسناد آموزشی که توسط کارشناسان و متخصصان داخلی تولید می شود، انگار نگاه مناسبی نسبت به موثر بودن آن وجود ندارد و همین نوع نگرش موجب طولانی شدن روند تایید این اسناد می شود.

ما اگر بخواهیم وارد نقد چارچوب عملی ۲۰۳۰ شویم باید به میزان هماهنگی این سند با سند تحول بنیادین آموزش اشاره کنیم. خوشبختانه یا متاسفانه این سند مدعی است که با اسناد داخلی آموزشی ما هماهنگی دارد. مسئولان مربوطه در حدود ۳۶ صفحه توضیحاتی در زمینه انطباق این سند با اسناد بالا دستی ارائه داده اند. ما گاهی یک سند را از خارج کشور می گیریم و بعد سندهای داخلی را متهم به خیلی از موارد می کنیم.

همخوانی و هماهنگی سند ۲۰۳۰ با اسناد فرهنگی و آموزشی داخلی و سند تحول آموزش و پرورش امری غیر قابل پذیرش است.

لذا بنده پیشنهاد می کنم کسانی که قصد دارند در مورد سند ۲۰۳۰ فعالیت داشته باشند، اسم چارچوب عمل ملی آموزش ۲۰۳۰ را به عنوان سند بعد از تحفظ در نظر داشته باشند. این سند چه در صورت ملغی شدن و چه نشدن، نیاز به کار زیادی داشت و معتقدم همچنان باید روی آن کار شود زیرا ریشه های فمینیستی و رادیکالی در این سند وجود دارد که باعث شده مقام معظم رهبری وارد عرصه شوند.

■ **۲۰۳۰ تعریف عملیاتی**

دکتر سعیدی به یکی دیگر از نقدهایش به ۲۰۳۰ اشاره می کند: یکی دیگر از مشکلات این سند این است که اصلا تعریف عملیاتی ندارد و فقط در قالب کلمات کلی بیان شده است بدون آن که به منظور و مفهوم دقیق آن اشاره شود کلماتی مثل تبعیض جنسیتی، که تنها به صورت یک واژه کلی بیان شده و از این دست کلمات به وفور در این سند به چشم می خورد.

وقتی ما، در این سند از آموزش جنسی صحبت می کنیم اگر تعریف دقیقی از آن ارائه نکنیم، مشخص نیست که دقیقا چه چیزی را قرار است آموزش دهیم.

ما معتقدیم «تربیت جنسی» با محتوای صحیح خودش امری سازنده است که مهم ترین موضوع آن، مفهوم حیاست که در کشورهای دیگر شاید این مفهوم وجود نداشته باشد.

اگر بخواهیم بدبینانه با این موضوع برخورد کنیم باید بگوییم این سند با اخلاق دینی و مفاهیم ملی و بومی ما اختلاف دارد و در صورت نگاه خوش بینانه در نهایت می توانیم بگوییم که سندی که مفهوم واژه ها را به روشنی بیان نکند قابلیت اجرایی ندارد و در مواجهه با آن در زمینه عملیاتی کردن سند با مشکلاتی برخورد خواهیم کرد.

از دکتر سعیدی این نکته را می پرسم که چرا کارشناسان آموزشی و تربیتی و نهادهای مسئول از ابتدای امر به نقد این سند وارد نشدند؟ آیا آن ها در جریان چنین اسنادی قرار نمی گیرند؟

وی چنین می گوید: در مورد این که چرا نهادهای مسئول ما پیش از این به این حیطه ورود پیدا نکرده اند و با تصویب این سند مخالفت نکردند، باید گفت: از همان ابتدا آقای رحیم پور و خانم کبری خزعلی و بعضی استادان دیگر مخالفت هایی را به همراه دلایلشان ارائه دادند.

اما در مراکز دانشگاهی نیز که نه در دفاع و نه در نقد سند ۲۰۳۰ هیچ بیانیه و اظهارنظری نکردند، این واقعیت وجود دارد که اساسا دانشگاه های ما در چنین مواردی هیچ فعالیت جریان سازی ندارند. حتی گروه های تخصصی دانشگاه ها هم به سرعت از این نوع اسناد خبر دار نمی شوند و همین بی اطلاعی ها موجب می شود که ما هم موضعی در این زمینه ها نداشته باشیم.

■ **برخی مسئولان خواستند یک کار محرمانه انجام دهند**

سعیدی یادآور می شود: طرز عمل مسئولان مرتبط با این سند طوری بوده که نگاهی بدبینانه ایجاد کرده به طوری که احساس می شود خواسته اند یک کار محرمانه انجام دهند. موضوع جالب توجه این است که تمام نقاط مثبت سند ۲۰۳۰ در اسناد قبل آمده است.

برای نمونه موضوع رسیدگی به مهاجران که مقام معظم رهبری در مورد مهاجران و ادامه تحصیل فرزندان آن ها بارها تاکید کرده اند و در دستور کار نیز قرار گرفته است. چنان که در حال حاضر نیز براساس همین تاکید رهبری، فرزندان مهاجران در مدارس تحصیل می کنند و به عبارتی نکات مثبت ۲۰۳۰ در اسناد قبلی ما به صورت کامل مشهود است و همین موارد را به عنوان همخوانی این سند با اسناد داخلی ذکر کرده اند.

جدول سخت [شماره ۹۱]

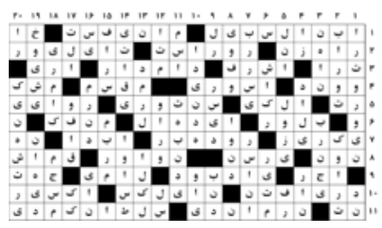
طراح جدول: بیژن گورانی

افقی

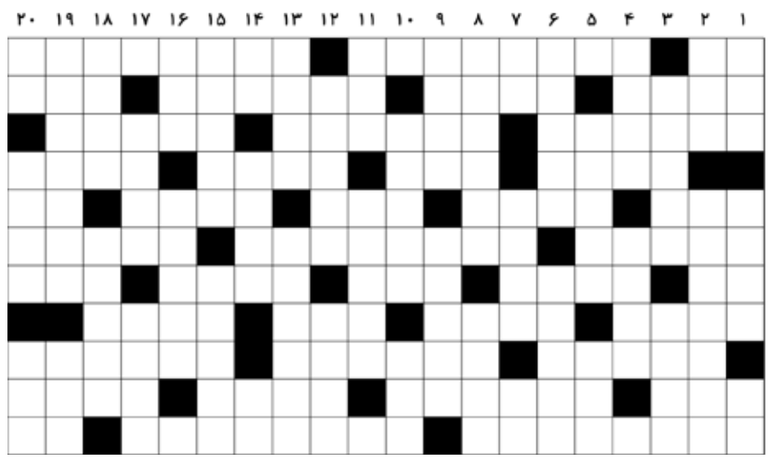
۱- ناپایدار- نوعی شعر با بیت های هم وزن- دارای آواز دلنشین ۲- صمغی بسیار تلخ- پسر امام حسن(ع) و شهید کربلا- معادل فارسی صیاد- نوعی قایق چوبی ۳- مجموعه قواعدی که برای ایجاد نظم وضع می شود- امیدواری- چشمه ای در بهشت ۴- پای بندی- حق مخالفت- براده فلز- جستار ۵- بالاپوش بلند مردان قدیم- اندازه فرنگی- ضمیر متکلم وحده- سرنیزه- اصل هر چیز ۶- برانگیختگی و التهاب درونی- نوعی هواپیمای کوچک مسافربری- مأمور پلیس ۷- رنج بی پایان!- گریزان- یک مو از آن کندن غنیمت است!- نوعی سوسن کوهی- داستانی مشهور نوشته شاتوبریان فرانسوی ۸- از بحور شعر فارسی- بنیانگذار روانشناسی عمومی- زیور و زینت- خطاب محترمانه برای بانوان ۹- تمسک جوینده- شمشیر بلند ژاپنی- طرحی در قالیبافی ۱۰- دورویی- هواپیمای سبک بی موتور- زبانه آتش- بی نظیر ۱۱- شیوه ای برای فیلمبرداری و چاپ و نمایش فیلم- رمانی از پیر بنوا، نویسنده فرانسوی قرن بیستم- بالاآمدن آب دریا.

عمودی

۱- شیشه آزمایشگاهی- سالك- عریان ۲- شیوه و شگرد- علم حرکت اجسام بر اثر نیرو ۳- گل نیلوفر- زیبا و دلفریب ۴- کفش چرمی قدیمی- از توابع استان بوشهر ۵- خبرگزاری دانشجویان- قلاب کمربند ۶- پیروی- شهر زیبای لهستان ۷- نشانه مفعولی- اسب بارکش- زائوتر سان ۸- دوختن پشت لباس که با دست انجام می شود- فرشته شب اول قبر ۹- غذای مجردی- پیشامد ۱۰- عارضه بزرگ شدن غده تیروئید- دیوار بلند ۱۱- بی فایده- دشنام ۱۲- خودداری کردن- سردار ۱۳- شهری در استان مرکزی- جواب طفره آمیز ۱۴- حرف پیروزی- قاره پهناور- زیبایی قابل درک اما توصیف ناپذیر ۱۵- دسته پیستون اتومبیل- بخشندگی ۱۶- رودآراز- گوشه هاو کرانه ها ۱۷- قطره های ریز باران- نغمه و ترانه ۱۸- دوست- رهبر قزاق های روسی و فاتح سیبری ۱۹- از بهترین کتب روایی شیعه تألیف شیخ ابوجعفر احمد برقی- ریزریز کردن ۲۰- رطوبت- میوه- خاطر.

حل جدول شماره ۹۰

جدول متوسط [شماره ۶۸۶۰]

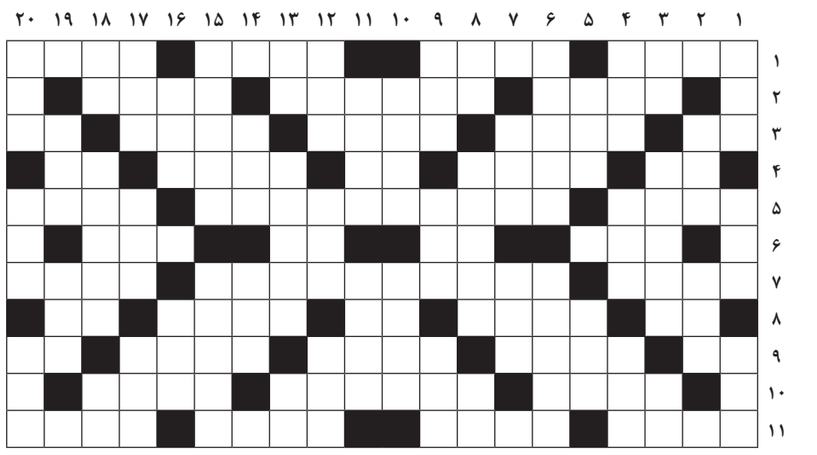
طراح جدول: مجید شادروح

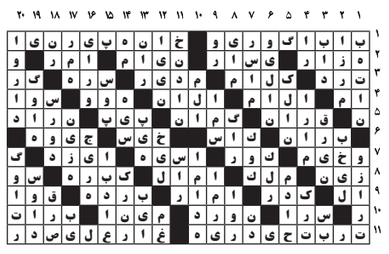
افقی:

۱- ماشین جنگی- قوس- غذای کفش- سنگ سخت ۲- شکیبا- گزمه- طبقه ۳- بینش- فروغ- داستان- گرز آهنی- همه ۴- می دهند و رسوا می کنند- لقبی اشرافی در اروپا- از حروف ندا- گور- اندک ۵- فدراسیون جهانی کشتی- رمانی از چارلز دیکنز- هم سخن ۶- میان- مساوی عامیانه- علامت مفعولی- بیرق ۷- تندرست- رهبر شورشیان روم- اتاق کار ۸- راه میان بر- گذرگاه- پسوند شباهت- حقه- تکیه کلام درویش ۹- زهر- ضبط صوت قدیمی- نودوهشتمین سورهٔ قرآن کریم- رونق- آب بند ۱۰- کاشف الکل- اتحادیه کارگری- دردناک ۱۱- بهره مند- مشورت- صمغ- عقیده

عمودی:

۱- پرخاش- پولک- از حروف الفبا ۲- شیمی کربن- بهشت شداد ۳- حکم صریح- غوغا- چهارمین تبریز ۴- برش سینمایی- نام- جرب ۵- درخور و شایسته- سرحد ۶- پارچه پنبه ای سفید- رفاه ۷- جرقه- نقره ۸- بالای فرنگی- از صور فلکی است البته حروفش در هم ریخته- راز ۹- آتش- زنگ- ساختمان ۱۰- ماهی فروش- قبض ۱۱- لم یزرع- درنگ ۱۲- دریاچه حمام- چین و شکن- نفوذگر رایانه ای ۱۳- از برونته ها- منزل ها- طمع ۱۴- اراده- هوش و حافظه ۱۵- از شهرهای آذربایجان غربی- درجه ای در ارتش ۱۶- زادگاه ابراهیم- نهنگ ۱۷- غله نارس- غذای زمین- گریبان ۱۸- سودای ناله- پریشان و سردرگم- آب عرب ۱۹- پیوسته- از پهلوانان ایران زمین ۲۰- سحاب- دانه کش بی آزار- درخت اعدام

حل جدول شماره ۶۸۵۹